8. Løfte frem og aktivere kulturminnene

Kulturminnene på Nyhavna er av nasjonal og internasjonal interesse. Kulturminnene og bygg fra industrialiseringen av Trondheim er historiefortellere og identitets-skapende element som skal prege Nyhavna og gi den nye sentrums-bydelen en forankring i historien.

Gjennom påbygg, tilbygg og trans-formasjon skal Nyhavna vise vei for en bærekraftig ressursforvaltning. Et fokus på aktivisering av kulturmin-ner skal på samme tid gi allmenn-heten nye, unike opplevelser og sikre et rikt bymiljø hvor det historiske gir beriker, og gir motstand, til det nye.

Illustrasjon: Agraff arkitekter, False Mirror Office og Rallar arkitekter.

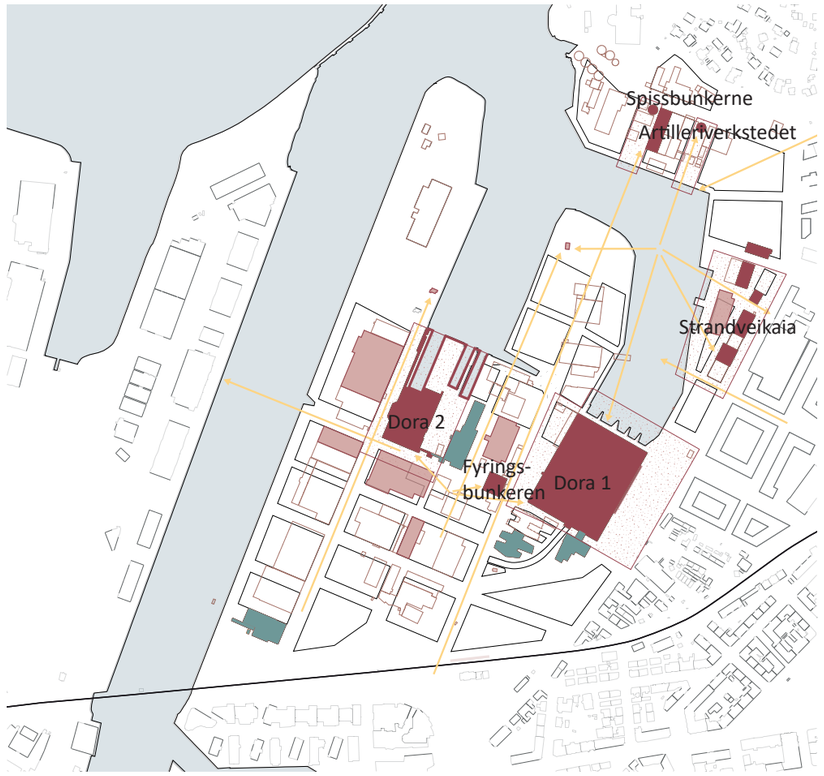

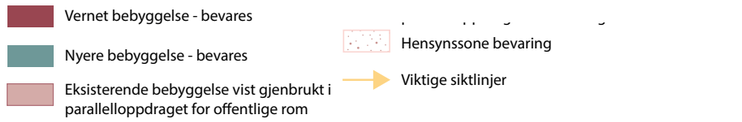

VERNET BEBYGGELSE

Krigsminnene på Nyhavna er vernet etter plan- og bygningsloven, som hensyn-sone kulturmiljø i kommunedelplan med bestemmelser om vern. Til sammen tolv bygninger er vernet deriblant Dora 1, Dora 2, Fyringsbunkeren, Torpedohallen, Spiss-bunkeren og flere bygg på Strandveikaia.

EKSISTERENDE BEBYGGELSE VURDERES BEVART

Det er flere bygninger utover de som har vernestatus som har arkitektonisk kvalitet og som er beskrivende for historien på Ny-havna. Det skal i alle detaljplaner redegjø-res for mulighet for bevaring og gjenbruk av eksisterende bygningsmasse og/eller bygningskomponenter.

SIKTLINJER

Siktlinjer til viktige bygninger og lande-merker internt på Nyhavna og til omkring-liggende områder skal ivaretas. Dette gjelder kulturminnene fra andre verdens-krig, kranene på Transittkaia og Kullkranpi-ren, Ladejarlen, Munkholmen, Havnelage-ret på Pir II og Lademoen kirke.

HENSSYNSSONE KULTURMINNER

Utforming av bygg og byrom tett på kulturminenne skal følge særlige kultur-minnehensyns og utarbeides i tett samarbeid med Byantikvaren.

8.1. Kulturminnene skal prege bymiljøet på Nyhavna

Kulturmiljøet på Nyhavna er av stor nasjonal og internasjonal betydning og står som et av flere bindeledd i Europeisk krigskulturarv. De militære anleggene som står igjen etter andre verdenskrig i Norge er viktige ikke-fornybare ressurser og kilde til til kunnskap og opplevelse.

Byantikvaren i Trondheim har utarbeidet en kulturhistorisk stedsanalyse, en såkalt DIVE-analyse, avkulturminnene på Nyhavna. Her beskrives, fortolkes, vurderes og aktiveres kulturminnene som finnes i bydelen i fire adskilte trinn. Analysen utgjør Kulturminneprogrammet for Nyhavna, og er et verktøy for kommunal planlegging som skal bidra til å sikre bærekraftig samspill mellom kulturminnevern og byutvikling.

Utviklingen på Nyhavna må forholde seg til byens historie og den verdifulle kulturhistoriske bebyggelsen. En forutsetning for å ivareta kulturminnene er å sikre fornuftig bruk. Noen av kulturminnene egner seg særlig godt til kulturformål, mens andre kan utvikles til moderne kontorarealer. Samtidig skal småskala industriproduksjon og maritime næringer fortsatt prege Nyhavna. Dette må hensyntas når det gjelder videre bruk av kulturminnene.

Kulturminnene

Krigsminnene på Nyhavna er vernet etter plan- og bygningsloven, som hensynssone kulturmiljø i kommunedelplan med bestemmelser om vern. Tolv bygninger er vernet som krigsminner: ubåtbunkerne Dora 1 og 2, fyringsbunkeren, og spissbunkersene og arterillerihallen, og verkstedbygningene på på Strandveikaia. Krigsminnene på Nyhavna på Riksantikvarens liste over Nasjonale kulturminneinteresser i by, NB!-registeret. Dette betyr at bygningsarven fra andre verdenskrig på Nyhavna har nasjonal verdi som kulturmiljø. Det militære området fra andre verdenskrig på Nyhavna avgrenses ved Ladehammeren i nord og strekker seg langs Strandveien på østsiden av bassenget møt sør hvor betongbunkerne ligger på rekke vest ut mot Trondheimsfjorden. Ubåtbunkerne Dora 1 og 2, Fyringsbunkeren og Spissbunkerne på

Strandveikaia. Foto: Trondheim kommune

Fyringsbunkeren. Foto: Trondheim kommune

Ladehammerkaia er betongkonstruksjoner med særegen form og lesbar historisk funksjon. Verkstedsbygningene i Strandveien er mindre markante i utformingoppført i armert betong eller teglstein. De har rektangulær utforming og enkle men markante gesimser og fremspring. Med unntak av fyrhuset er det ingen vesentlig høydeforskjell mellom verkstedsbygningene i Strandveien. Dette skaper kontinuitet og sammenheng i gateløpet mellom bygningene. Bygningene både følger og former landskapsrommet der de pakker seg lineært rundt havnebassenget. Åpent luftrom over havnebassenget og siktlinjene bygningene mellom styrker opplevelsesverdien av krigsminnene på Nyhavna som kulturmiljø.

Dora 1

Ubåtbunkeren Dora 1 ble oppført 1941-1943 med en kapasitet på sju-åtte ubåter og har et grunnplan på 15 000 kvadratmeter. Dokkene og innseilingspunktene er intakte og fortsatt godt synlige, og det er fortsatt vann i dokkene. Påbygget er fra 1980.

Dora 2

Ubåtbunkeren Dora 2 ble påbegynt i 1942 og ble aldri ferdigstilt, og står i dag omtrent som den gjorde i 1945. Bunkeren ble planlagt med en kapasitet for seks ubåter og skulle også ha verksteder, torpedolager, pumperom og andre tekniske installasjoner.

Fyringsbunkeren

Fyringsbunkeren, bygget i årene 1943-1945, skulle med et dampdrevet aggregat etter hvert overta funksjonen til sentralfyrhuset på Strandveikaia og levere strøm til hele anlegget, men ble aldri ferdigstilt. Påbygget er fra 1954.

Strandveikaia

Langs Strandveien ligger verkstedbygninger med funksjoner for ubåtanlegget. Kullbingen ble oppført 1940-42 i tegl og betong, og fikk tak i 1978. Fyrhuset ligger vegg i vegg med kullbingen. Det ble oppført 1941-42 og er Strandveikaias høyeste bygning i dag. Verftskjøkkenet ble bygget etter bombeangrepet i 1943. Bygningen er murt i tegl og pusset, den går over to etasjer med en svært høy første etasje, og har forhøyet

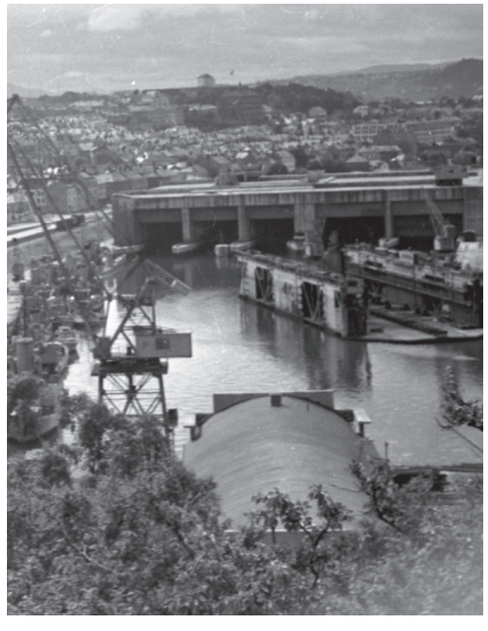

Mekanisk artilleriverksted. Foto: Hilfling-Rasmussen

Spissbunkeren. Foto: Trondheim kommune

gavl i hver kortende og buet tak. Kjelhuset ble oppført 1940-41 og er Strandveikaias minste bygning. Den er endret i fasadene, blant annet har vinduene forandret form og to piper i tegl, som tydelig fortalte at det her foregikk oppvarming (av vann), er fjernet. Snekkerverkstedet ble oppført i 1941-42 i betong, i tre etasjer og med buet tak. Driftsbygning for kjøretøy ble gjenoppbygd etter bombeangrepet i 1943, som mekanisk verksted for bil og elektrisk.

Ormen Langes vei 8, mekanisk artilleriverksted
Artilleriverkstedet på Ladehammerkaia er en av anleggets mest autentiske bygninger. Taket står skadet etter bombeangrepet i 1943 og den nordligste delen av takkonstruksjonen har forkullede bord, stolper og drager.

Spissbunkerene
De to spissbunkerne på Ladehammerkaia er tilfluktsrom over bakkenivå for beskyttelse av sivilbefolkningen under flyangrep, designet for rask evakuering med en innvendig rampe der folk kunne stå eller sitte på benker langs veggene. De er de eneste kjente i sitt slag utenfor Tysklands grenser, av typen typen "Hochbunker der Bauart Zombeck" med navn etter arkitekten Paul Zombeck som patenterte designet.

Gjennomgående siktlinjer, kulturmiljø og bygninger skal ivaretas
Objektenes plassering i forhold til hverandre er viktig. Alle objektene forholder seg til og er synlige fra og over havnebassenget. Denne synligheten er viktig å ivareta særlig for ubåtbunkerene og spissbunkerne. Siktlinjer til viktige kulturhistoriske bygg og landemerker er bevart og bidrar til at det er enkelt å orientere seg på Nyhavna og gir gode fondmotiv i gater og byrom.
For Strandveikaia er gateløpet mellom bygningene viktig, at bygningene oppleves i sammenheng.

Bygningenes fasader og form bidrar sterkt til kulturmiljøets lesbarhet. Ubåtbunkerne har svært karaktersistisk form og fasader. Dette forsterkes av skadeomfanget som i 2021 preger særlig Dora 2. Utkalkingen og fargespillet som er i betongmassen er blant flere ting som knytter ubåtstøttepunktet opp mot andre bevarte anlegg i forsvarslinjen nedover i Europa.

Innseilingspunkt og dokkinnganger på Dora 1 og 2 bevares åpne og synlige fra havnebassenget.

Fyringsbunkeren på Strandveikaia
Lokalitetens, og anleggets, høyeste bygning er sentralfyrhuset. Bygningen er et karakteristisk og tydelig landemerke på Nyhavna. De lavere bygningene er også karakteristiske med sine buede tak og skjermfasader på gavlene. Nybygg i miljøet på Strandveikaia må tilpasses og hensynta kulturmiljøet. Visuelt samspill mellom de historiske bygningene på Strandveikaia opprettholdes.

Bygningene hadde opprinnelig eksponert teglstein i fasade og et felles arkitektonisk uttrykk gjennom vertikale åpninger i nyklassisistisk stil Tilbakeføring av opprinnelig fasadeuttrykk på samtlige bygninger anbefales for å fremheve opprinnelig uttrykk og den tydelige sammenhengen mellom bygningene.

8.2. Industrihistorien på Nyhavna er med gjennom transformasjonen.

Nyhavna har i dag levende nærings-virksomhet i flere bygninger fra krigs-industrien. Det finnes flere kulturmiljøer med opphav i industri og næring i Trondheim som har fått nye funksjoner. Bruksverdien og potensial for bevaring og gjenbruk i samspill med nyskapende arkitektur har vist seg stor i slike områder.

For å ivareta områdets identitet og for å unngå en gentrifisering og homogenisering av det fysiske og sosiale miljøet på Nyhavna

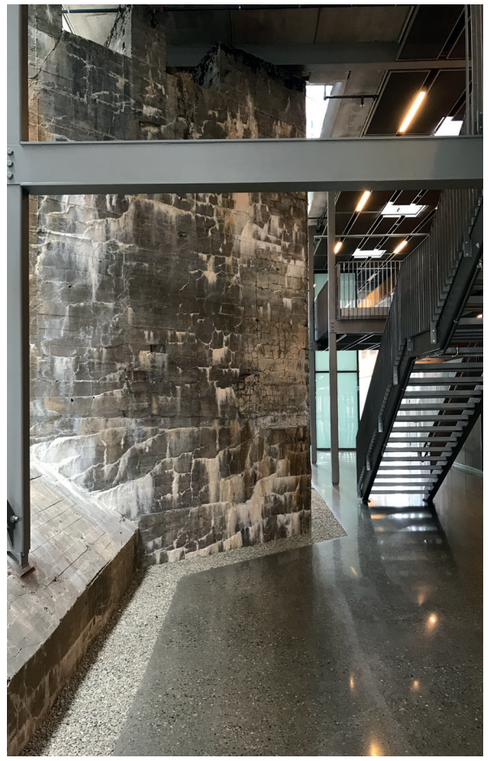

Gammelt møter nytt på Nyhavna. Her møte mellom Trondheim Maritime senter og Dora 2. Foto: Trondheim kommune

Kranen på Transittkaia er en viktig identitetsmarkør for Nyhavna og vil fortsatt være i bruk på Beredskapshavna. Foto: Trondheim kommune

Den tørralgte dokken hører til kulturminnet Dora 2 og er et helt unik rom som bør tilgjengliggjøres for allmennheten. Foto: David Grandorge

skal også bygninger som ikke har vernestatus vurderes ivaretatt og integrert i ny struktur. Materialer og bygg skal gjenbrukes slik at det skaper identitet og karaktersterke byrom på Nyhavna, og bidrar til et variert bymiljø.

8.3.Kulturminner og industribygg skal bevares gjennom bruk

En forutsetning for å ivareta kulturminnene er å sikre fornuftig bruk. Noen av kulturminnene egner seg særlig godt til kulturformål, mens andre kan utvikles til moderne kontorarealer. Samtidig skal småskala industriproduksjon og maritime næringer fortsatt prege Nyhavna. Dette må hensyntas når det gjelder videre bruk av kulturminnene.

Det bør avsettes egne areal i offentlig uterom som kan benyttes til kunst- og kulturaktivitet og andretiltak som tilrettelegger for at mennesker kan møtes. I kulturminneplanen vurderes kranene på Transittkaia og Kullkranpiren, og tilhørende industrideler som skinnebaner, som elementer som bør synlig- og nyttiggjøres som del av byutviklingen. Plassering av utendørs arealer til kultur og sosiale soner bør ses i sammenheng med disse identitesskaperne.

“Jeg (vi) vil at det gamle skal bevares og at de nye bebyggelsen ikke skal ta oppmerksomheten fra det som gjør denne havna så særegen (bunkersene osv.)”

Innspilll i medvirkningsaktivitet under Hendelser på Nyhavna

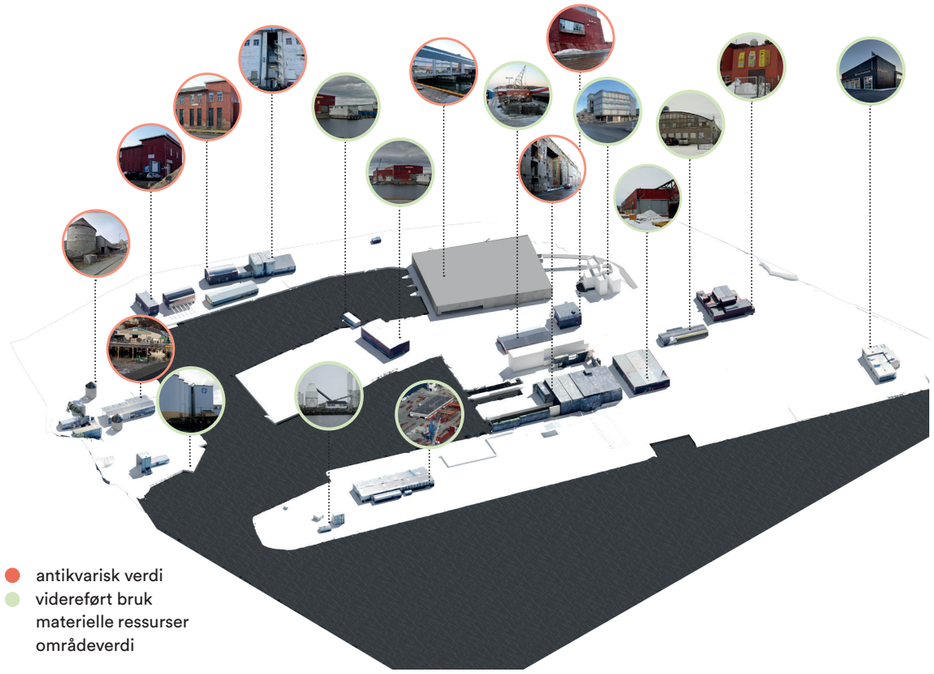

De historiske bygningene er de byggesteinene i bydelen som allerede er lagt. Det er mange bygninger på Nyhavna som er verdt å ta vare på og som bør få bli med gjennom transformasjonen slik at Nyhavna blir et sted en helt egen identitet og historisk forankring. Illustrasjon: Mad, Holt O`Brien, EFFEKT.

”Dora 1 sto ferdig i 1943 og ble brukt av den tyske okkupasjonsmakten som dokk for ubåter som skulle overhales eller repareres. Bunkeren ble etter krigen ombygd til sivile formål.” Trondheim byarkiv.
Foto: Hilfling-Rasmussen 1951

Ubåtbunkeren, Dora 1 mot Kobbes gate, sydøstre hjørnet, 05.12.1945 . Foto: Jørgenvaag, Kåre A. NTNU universitetsbiblioteket, spesialsamlingene. gunnerus.no. Under: Dora 2 har mange unike rom som bør settes i stand og åpnes opp for allmennheten. Foto: David Grandorge.

Ubåtbunkere fra andre verdenskrig og industrihistorien bevart og intergrert i ny bydel, Lorient i Frankrike. I "Garden of the Third Landscape on st. Nazaire uboot bunker's roof " er vegetasjon er brukt mot den rå betongen. Foto over: Trondheim kommune Foto under: Gilles Clement

8. Løfte frem og aktivisere kulturminnene

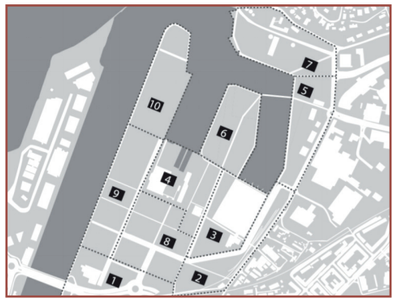

8.1. Kulturminnene er unike struktur som skal prege bymiljøet på Nyhavna.	**Delmål**	**Delområde 1-10**
8.1.1. Kulturminnene skal bevares som markante bygninger med en identitetsskapende funksjon for bydelen og som gode orienteringspunkt i bybildet.	Skal sikres i reguleringsplan	Delområde 1-10
8.1.2. Alle objektenes synlighet fra havnebassenget og forhold til dette skal ivaretas.	Skal sikres i reguleringsplan	Delområde 1-10
8.1.3. Innseilingspunkt og dokkinnganger på Dora 1 og Dora 2 skal bevares åpne og synlige fra havnebassengene.	Skal sikres i reguleringsplan	Delområde 3 og 4
8.1.4. På Strandveikaia skal gateløpet mellom bygningene bevares slik at bygningene oppleves i sammenheng.	Skal sikres i reguleringsplan	Delområde 5
8.1.5 Nybygg i miljøet på Strandveikaia må tilpasses og hensynta kulturmiljøet. Visuelt samspill mellom de historiske bygningene på Strandveikaia opprettholdes.	Skal sikres i reguleringsplan	Delområde 5
8.1.6. Dora 1, Dora 2 og Fyringsbunkerallmenningen skal settes i sammenheng ved opparbeidelsen av Fyringsbunkerallmenningen og Skippergata.	Skal sikres i reguleringsplan	Delområde 3, 4, 5 og 7
8.1.7. Ved utarbeidelse av reguleringsplaner skal det alltid vurderes å gjennomføre arkitektkonkurranse som et prosessverktøy for å sikre kvalitet ved ombygging, restaurering og transformasjon av krigsminnene.	Prosess som supplerer reguleringsplan	Delområde 3, 4, 5 og 7
8.1.8. Reguleringsplaner skal ved offentlig ettersyn følges av en lokal stedsanalyse som tydeliggjør virkninger av kulturminnene i byrommene og hvordan planen ivaretar kulturminnene som identitetsskapende elementer for området.	Skal sikres i reguleringsplan	Delområde 1-10
8.2. Industrihistorien på Nyhavna er med gjennom transformasjonen.	**Delmål**	**Delområde 1-10**
8.2.1. Områdets sterke industrihistorie skal synliggjøres og nyttiggjøres som identitetsskapende elementer gjennom bevaring og fremheving, gjenbruk og transformasjon av objekter.	Skal sikres i reguleringsplan	Delområde 1-10
8.2.2. Det skal i alle detaljplaner redegjøres for mulighet for bevaring og gjenbruk av eksisterende bygningsmasse og/eller bygningskomponenter.	Skal sikres i reguleringsplan	Delområde 1-10
8.2.3. Jernbanesporene bør bevares og inkluderes som en kvalitet i Jernbaneparken. Dette krever at svillene renses for kreosot	Skal sikres i reguleringsplan	Delområde 5
8.2.4. Kranene på Transittkaia og Kullkranpiren skal tas vare på.	Skal sikres i reguleringsplan	Delområde 10 og 5
8.3.Kulturminner og industribygg skal bevares gjennom bruk.	**Delmål**	**Delområde 1-10**
8.3.1. Det skal legges til rette for videre og økt samarbeid med kunst-og kultursektoren slik at Nyhavnas bygningsmasse som er godt egnet som kunst- og kulturrom og utadrettet aktivitet gjøres tilgjengelig for publikum.	Prosess som supplerer reguleringsplan	Delområde 1-10
8.3.2. Istandsetting av industribygg og kulturminner skal gi gode muligheter for kunst- og kulturinstallasjoner inne, og temporært på fasader.	Skal sikres i reguleringsplan	Delområde 1-10
8.3.3. Kulturminnene skal få et utadrettet og/eller offentlig program som gir allmennheten tilgang til kulturminnene.	Skal sikres i reguleringsplan	Delområde 3, 4, 5 og 7